

որ երբեք իրենց եկամուտները ու չահերը մէկմէկէ չիբաժնեն. ուստի ինքնանձամբ Եւրոպայի իր որդւոց մէջ բաժնեց, անոնց իւրաքանչիւրին բնակութիւնը որոշելով: Մէկը Ֆրանքֆորդի մէջ տունը շարունակեց. միւս չորսը Եւրոպայի առաջին գլխաւոր քաղաքացիներէն: Բարիզ քաղաքը Յակոբ կամ Ճէյմս պարոնին ինկաւ, որ 1792ին ծնած է, և մէկ հատիկ ապրող որդին է. միւս չորս տունները հիմա Մայէր Անսելմոսին թոռները կը մատակարարեն. և են, Անսելմոս 'ի վիեննա, Լիոնէլ 'ի Լոնտոն, Կարլոս 'ի Նափոլի և մէկ ուրիշ Կարլոս մը, նախընթացին որդի, 'ի Ֆրանքֆորդ:

Այս հնգեակ դաշնակցութեանը վրայ կը կայանայ Եւրոպայի ամենէն ճիշտ սեղանաւորաց տուններէն մէկը, և թերեւ քան զամեն տուններէն ճիշտ: Այս տանս մեծագոյն յաջողութիւնը 1813 և 1814 տարիներուն սկսած է: Ամենուն ծանօթ է թէ Ռոշիլտին տունը որչափ ծառայութիւն ըրած է Եւրոպայի ամեն տէրութեանց՝ անոնց փոխառութեանց յանձնառու ըլլալով. որով զարմանք չէ՝ եթէ Ռոշիլտները, և գլխաւորաբար Ճէյմս Ռոշիլտը, այնչափ պատուանշան ընդունած ըլլան գրեթէ բոլոր թագաւորներէ: Մինչև 1815էն 'ի վեր Աւստրիոյ կայսրն անոնց ժառանգական աշխուկանութիւնը շնորհեց, և 1822ին պարոն տիտղոսը անոնց տուաւ:

Առևտրական գործերը միշտ առևտրական գործ են, սովոր էր ըսելու Ճէյմս պարոնը. ոչ զգացումը, ոչ հայրենասիրութիւնը և ոչ քաղաքականութիւնը անոնց մէջը մասն ունին, և Ռոշիլտ այս շահու գործոց մէջ բարեբաղդ մահկանացու մը եղաւ. իր զգուշաւոր շահախնդրութեամբն երկու երկմիլիոն ֆրանկ կարող եղաւ շահելու: Բայց ասոր մէջ մարդկութեան ըրած շահը լինչ է արդեօք:

Ի վերայ այս ամենայնի օրագիրը ահոր աղքատաց բարեգործութիւնը համբաւեցին: Ասոր համար լաւ կը համա-

րինք շատ մը տարի առաջ հռչակաւորն Հայնէն գրուած մէկ քանի խօսք հոս յիշել: « Այս լրագրաց կողմնակցութիւնը ինծի անախորժ է. անցած օրը սրինգ զարնող աղքատ կոյրի մը մէկ ստակ մը տուի. և սակայն իմ այս ողորմութեանս վրայ մէկ լրագիր մը չէ եղած որ խօսի: Թէպէտ և համեմատաբար շատ աւելի էր քան 500 ֆրանկը որ Ռոշիլտ պարոնը շատ ատեն չկայ աղքատաց բաժնել տուաւ, որոնց վրայ ամենայն լրագրաց աղաղակը լսուեցաւ »:

Երկու երկմիլիոն: Մեծ ճոխութիւն մըն է այս, անշուշտ. բայց հատապէս ինծի որ երջանկութիւն չէ. սուտ բարեբաղդութեան մը պատրուակ է:

ՀԱՅԻ ՊԱՏԱՌԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՄԱՐԴ

ՆԱՄԱԿ ԶՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Շնչերակները

(Տես էրես 141)

Սիրելի օրիորդիկ, եթէ անցեալ օրուան պզտի պատմութիւնը կրցեր ես աղէկ հասկընալ, պէտք է քեզի յայտնի եղած ըլլայ արեան շրջանին բոլոր գաղտնիքը, և ահա դու հիմա շատ աւելի յառաջագէտ ես քան թէ միջին դարու և աւելի հին ժամանակաց բոլոր գիտունները, որ և ոչ մտքերնէն կ'անցընէին զայն:

Թերեւ քեզի խորթ երեւայ որ մարդիկ 5 կամ 6000 տարի ուշացած ըլլան անանկ բան մը սորվելու՝ որ այնչափ մօտանց իրենց կը վերաբերէր, և այնչափ դիւրին էր մակաբերել: Եւ չէ՛ արդեօք անլուր բան որ այնչափ բազմութիւ սրտեր այնքան երկայն ժամանակ բաբախած ըլլան, և իրենց տեսլիւն աւանդին անփոյթ եղած ըլլան անոր բուն

պատճառը ստուգելու: Եւ սակայն ստուգելու եղածն այդպիսի է: Երկու հարիւր տարիէն շատ աւելի չկայ որ սրտին խաղը և արեան ընթացքը հասկըցեր են, և այն մարդը՝ որ իր անունը այս գիւտիս հետ շողկապեր է, արժանի է որ մեզմէ ալ իր վրան երկու խօսք լսէ:

Այս մարդուն անունը Հարվէյ կ'ըսուէր: Ինքը անգղիացի էր և բժիշկ Անգղիոյ կարողութեամբ Ս. թագաւորին, որ 1648ին գլխատուեցաւ. երբ առաջին անգամ սիրտը բաւ հրապարակաւ սորվեցընելու թէ արիւնը անդադար մարմնոյն մէկ ծայրէն միւսը կը շրջէր՝ միշտ մի և նոյն ճամբէն անցնելով, մեծ գայթակղութիւն մը պատճառեց ընդհանուր աշխարհիս առջին: Խելագար համարուեցաւ ամենէն, յանգուզն նորասէր մը և ցնորաբան: Հին վարդապետութիւնները հիմն 'ի վեր կը տապալէր. ուստի և իբր փոխարէն բոլոր այն ազնուութիւններն վայելեց՝ զոր մարդիկ յօժարակամ կը շուայլեն անոնց՝ որ իրենց նորութիւնները գուրցելու կը համարձակին. վասն զի, ինչպէս կը տեսնես, դժուարին բան է զմարդ իր ունակութեանց մէջ անհանգիստ ընել:

Մարդկային պատմութեմ մէջ միայն Հարվէյն չէ որ ժամանակակից կարծեաց դէմ իրաւունք ունենալու համար յանցաւոր սեպուած ըլլայ: Ապագայն միշտ հանճարեղ ջանից երախտապարտ է, պարծանքով իր ցուցակին վրայ աւելնելու մըն ալ աւելցնելով: Սակայն հանճարեղ մարդը այս փառքը իր կենդանութեան ժամանակ հատուցանելու է: Ամեն բան մէկէն ստանալ անկարելի է:

Բաժն, սիրելի օրիորդ, հին պատմութիւն մըն է՝ այլ միշտ նոր. և ինձի համար, շիտակն ըսեմ, մեծ զուարճութիւն մըն է մտածել թէ մեր այժմեան մեծ մարդիկներուն երեք քառորդը որչափ ծիծաղելու նիւթ մատակարարեն պիտի այն պզտի աղջիկներուն՝ որ ասկէ երկու հարիւր տարի ետքը գան պիտի: Ժամանակը մեծ վրէժխնդիր մըն է, որ շատ բան և շատ մարդիկ իրենց բուն տեղը կարգելով կը դնէ: Եւ ահա, ու

րովհետեւ խօսքերնիս Հարվէյին վրայ է, շատ հետաքրքիր եմ գիտնալու թէ ինչ պատասխան կու տար կարողութեամբ, փետրագարդ, ժապաւինածեմ ու երիզապատ պալատական մը, այն տմարդիին որ զբարեսիրտ Հարվէյն իր խենթ գիւտովը աւելի վեր սեպէր քան զնորին շնորհաշուք վեհափառութիւնը, բոլոր Բրիտանիոյ տէրն ու թագաւորը: Եւ սակայն քեզի ինչ օգուտ կայ այսօրուան օրս անոր շնորհաշուք վեհափառութենէն. անոր ինչ պարտականութիւն ունիս. և ինչ շահ կը յուսաս անկէ. մինչդեռ հիմա չես կրնար Հարվէյին անուան յիշատակը լսել, առանց յիշելու որ անոր պարտականութիւն մը ունիս: Ասկէ հազար տարի ետքն ալ, երբ մարդկութիւնը բոլոր այն յառաջագիմութեան ասպարէզն ընէ, որ արժան է թէ իրմէն յուսացուի, ով սիրտ մը ունի՝ զՀարվէյն ճանչնայ պիտոր, մինչդեռ Անգղիոյ կարողութեամբ շատոնցունէ 'ի վեր ջնջուած ստուեր մը պիտոր ըլլայ, կամ պատմութեան խորը կորսուած յիշատակ մը:

Մեր երախտագիտութեան պարտքն հատուցանելէն ետեւ՝ առ սիրտը դառնանք, առ այն պզտի քսակը՝ որ անանկ գեղեցիկ կերպով կ'աշխատի: Հիմա լսելու ես բոլոր այն մասերուն բուն անունը որ մեր պատմութեան մէջ զուրցեցինք:

Երկու մեծ բաժանումները փորձք կ'ըսուին, երկու պզտի քսակները՝ թղթակք, և ըստ իրենց դրից կը զանազանուին յաջակողմեան և 'ի ձախակողմեան, աջակողմեան փորոք, ձախակողմեան փորոք. աջակողմեան բլթակ, ձախակողմեան բլթակ:

Այն ներքին դռները՝ որոնց վրայ կը կայանայ մեքենային բոլոր խաղը, կ'ըսուին դռնակք: Քիչ մը ետքը երբ ջրհանին և շոգեշարժ մեքենաներուն մեկնութիւնը քեզի զուրցելու ըլլան, այս նենգաւոր դռնակներուն ալ պիտոր հանդիպիս, որոնք մէյմը մտնողին ալ ելլելու անցք չեն տար. բայց այն ատեն ալ կ'աշխարհի անունը կը տրուի անոնց:

Բացօղեայ ընդունարանը, պէտք չու-
նիմ՝ քեզի զուրցելու, թողն է, ուր ա-
րիւնը կու գայ օգուռն հետ կը շփուի:

Ստորերկրեայ երակին վրայ, կը յու-
սամ որ շատ երկայն խօսեցանք. այս
երակը նրբաղիքն է՝ ուր մամացը կը ժո-
ղովի, և անոր մէջը ընկղմած խողովակ-
ները՝ հետևաբար մամացաբեր անօթ-
ներն են, այն մէկ հատիկ անօթները՝
որոնք սիրտը բան մը կը բերեն՝ որ անկէ
ելած չէ:

Բաշխող խողովակները որ մեքենա-
յէն կ'ելլեն՝ ամեն դին երթալու հա-
մար, մենք շնչերակ կը կոչենք. վերա-
դարձի խողովակները՝ որ զժուրը դէպ'ի
մեքենայ կը դարձնեն, երակ կ'ըսուին:

Միով բանիւ մինչև նաև այն քա-
մոցներն ունինք 'ի մեզ, որ ջուրը ճամ-
բան ժողոված աղտոտութիւններէն մա-
քրելու որոշեալ են: Ասոնք այն բեռ
թափելու սենեակներն են, որոնց վրայ
խօսեցայ քեզի, երբ խօսքերնիս լերդին
վրայ էր, որոնց մէջ արիւնը ծառայու-
թեան չեկող նիւթերը կը պարպէ, և
ուսկից գրպանները մաքուր կ'ելլէ, ը-
սեմ, որպէս զի մեր գործածած նմա-
նութիւնը յիշեցնեմ:

Ինչպէս կը տեսնես, կարգաւ ամեն
մասը կը գտնուի, և այն հնարքն որ մեր
գիտուններն մտածեց եին՝ որպէս զի ի-
րենց հպարտ համարակալին այլանդակ
հաճոյքը գոհացնեն, կէտ առ կէտ քու
մարմնոյդ մէջ կը կատարուի. որ նաև
հազար անգամ աւելի աղէկ է քան
ինչ որ անոնց ամենուն չէր կրնար ըլ-
լալ այն դէպքին մէջ, թէ և իրենց բո-
լոր գիտութիւնը և համարակալին բո-
լոր ստակը գործածէին:

Կ'ըսէի քեզի որ այն գիտնոց խմբին
միջէն ամենէն չարամիտը արուեստա-
կան սիրտ մը շինելու կարող ըլլալ կը
պարծէր. սակայն մէկ բան մ'որ ան-
կարելի էր թէ կարենար նմանցնել,
թէ և բոլոր իր զօրութիւնը թափէր,
շնչերակաց ու երակաց աննման շէնքը,
անոնց անթիւ ճիւղերուն անըմբռնելի
փափկութիւնը՝ անկարելի է թէ կարե-
նար նմանցնել:

Թող այս հրաշալի խողովակաց վրայ
քիչ մը խօսինք, և նախ շնչերակներէն
սկսինք որ ամենէն կարևոր պաշտօնը 'ի
գործ կը դնեն:

Տեսեր ես երբեք բժիշկ մը որ իր հի-
ւանդին երակը շօշափէ: Փնտռէ քու
ձեռքիդ դաստակին վրայ, բթամատէն
քիչ մը վար՝ տեղը կը գտնես, ու կը
զգաս որ մատիդ տակը բան մը կը զար-
նէ: Շնչերակ մըն է որ անկէ կ'անցնի,
և այն պզտի պարնուածքն որ կը զգաս,
սրտին բարախմանց համապատասխա-
նող զարնուածքն է: Իւրաքանչիւր ան-
գամ որ ձախակողմեան փորոքը, իր
վրայ ամփոփուելով արիւնը շնչերակաց
մէջ կը քչէ, այս շնչերակները, որոնց
հիւսուածքը շատ առաձգական է, մէ-
կէն կ'ուռին, յետոյ կ'իջնան ու նորէն
արեան նոր հոսանքի մը գալովը դար-
ձեալ կ'ուռին, անանկ որ իրենց շար-
ժումը ճիշդ սրտին շարժմանց վրայ կը
կանոնաւորի: Իրաւ է որ այս երկու շարժ-
մունքները հակառակ ուղղութեամբ
կ'ըլլուին, որ է ըսել շնչերակը կ'ուռի
երբ սիրտը կ'ամփոփի, և կ'իջնայ երբ
սիրտը կ'ընդարձակի. սակայն այդ բա-
նը արգելք մը չէ անոր՝ որ բժիշկը գիտ-
նալ կ'ուզէ: Բժըշկին զիտնալ ուզածը,
հիւանդին սիրտը որչափ ուժով և արա-
գութեամբ զարնելն է, և թէ ինչու հա-
մար, քեզի մեկնել կ'ուզեմ. այս բանս
արեան շրջանին պատմութեանը մէջ
հետաքրքրական կէտ մըն է:

Երբ դեռ պզտիկ էիր, և շատ պզտիկ
ըսել կ'ուզեմ, սիրելի օրիորդ, սիրտդ
130-140 անգամ՝ կը զարնէր առ վայր-
կեան. յետոյ այս թիւը մինչև 100 ին-
չաւ առ վայրկեան, և ապա աւելի
նուազ: Այսօրուան օրս չեմ կրնար
ճշդիւ զուրցել թէ որչափ է թուոյն չա-
փը, որ թերևս 90 ըլլայ: Երբ աճելով
մեծ օրիորդ մը ըլլաս, զրեթէ 80
անգամ առ վայրկեան զարնէ պիտոր
սիրտդ. մայր որ ըլլալու ըլլաս, մօտ 75
անգամ զարնէ պիտոր. իսկ մեծ մայր,
եթէ Աստուած զքեզ այդ շնորհքին ար-
ժանի ընէ, 50-60 անգամ, և թերևս
աւելի պակաս ալ: 84 տարուան ծեր

մը կը յիշուի՝ որուն սիրտը 29 անգամէն աւելի չէր զարներ առ վայրկեան։

Դիտէ որ բոլոր այս ըսած թիւերուն գրեթէ մը աւելցընելու նայեցայ։ Որովհետեւ սիրտը անձնահաճ մէկ մըն է ու հաստատուն կանոն մը չունի։ Բստ պարագայից իր ընթացքն ալ կը փոխէ։ Վախը, ուրախութիւնը, բոլոր այն կիրքերը՝ որ զհոգին կ'այլայլեն, սրտին շարժմունքները կ'երազեն կամ կը ծանրացընեն, և առողջութեան այլայլութիւնները իր ընթացքէն կը ճանչցուն՝ որ վերջի աստիճանի կը տարբերին։ Զերմի մէջ, օրինակի համար, որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ արեան անսանձելի ընթացք մը, մեծահասակ մարդիկներուն սիրտը անանկ շուտ կը զարնէ ինչպէս պզտի տղոց, և երբեմն նաեւ աւելի ալ արագ։ Մէկ քանի հիւանդութեանց մէջ արիւնը մեծ մեծ ուտոստելով կը դահավիժի, ինչպէս արշաւող ձի մը. այլոց մէջ պզտի պզտի ցնցուելով կը վազէ. և այլ պարագայից մէջ, ծանրաքայլ կ'երթայ, և իր ցնցմունքները անանկ տկար են՝ որ զրեթէ չեն զգացուիր։

Ուստի այս բանիս մէջ շատ թանկագին ծանուցումներ կը գտնէ բժիշկը։ Սիրտը իրեն համար շաղակրատ խորհրդական մըն է, որ հիւանդութեանց զաղտնիքն իրեն կը վաճառէ, որչափ ալ աղէկ պահուրտած ըլլան մարմնոյն բարակ յատակին տակը։ Երբ բժիշկը իր մատը հիւանդին դաստակին վրայ կը հանդնցնէ, նոյն բանն է՝ ինչպէս թէ ձեռքը սրտին վրայ դնէր, միայն այսու տարբերութեամբ՝ որ աւելի զիւրին է և աւելի շուտ գործադրուելի։

Դաստակին շնչերակը, միով բանիւ, պզտի սիրտ մըն է, ոչ միայն անոր համար որ մեծ սրտին ամեն շարժմանց կը հետևի, այլ և վասն զի անոր գործը կը շարունակէ, և գործակից կ'ըլլայ արիւնը մինչև անգամոց ծայրերը քշելու, երբ իւրաքանչիւր անգամ որ իր վրայ կու գայ ու կ'ամփոփի՝ զնոյնը կը մղէ։ Երեւակայէ հրդեհի ջրհան՝ մը որուն խողովակները մղիչ զօրութեանը գործակից ըլլալով՝ կրակին վրայ արձըկած ջուրը

բոլոր իրենց երկայնութեամբը մղեն. ահա կ'ունենաս զազափար մը այն հրաշալի մեքենային՝ որ մեզի ծառայելու որոշուած է։

Բայց չկարծես որ դաստակին շնչերակը մասնաւոր առանձնաշնորհութիւն մը ունենալուն համար է որ բժիշկը ընտրեր են զինքը՝ հետը խօսակցելու համար։ Բոլոր միւս շնչերակները նոյն բանը իրեն պէս կրնան ընել, և եթէ ամենը չեն կրնար երակաքնութեան ծառայել, անոր համար է որ մարմնոյն խորը զետեղուած են և դիւրին չէ զանոնք գտնել ու շօշափել։

Դիտէ մէյմը քու մայրդ երբ արկղ մը կը կոխէ։ Ինչ որ մասնաւոր կերպով կը վախնայ որ չըլլայ թէ աւրուի, խնամքով մը մէջ տեղուանքը կը դնէ, որ այնչափ աւրուելու վտանգի մէջ չըլլայ։ Աստուած ալ շնչերակաց նկատմամբ նոյն բանը ըրեր է, որոնք վերջի աստիճանի ենթակայ են վտանգուելու. մինչդեռ երակները որ դժբաղդ դէպքի մը աւելի կը դիմանան, թոյլ տուեր է որ ազատ մորթոյ տակէն պտրտին։ Միայն թէ երբ ոսկորները բոլոր տեղը զրաւելով մինչև մորթին կը մօտենան, ինչպէս կը հանդիպի դաստակին վրայ, շնչերակը կամայ ակամայ բռնադատուած է երեսանց քաշելու, և այն տուն կրնանք մատուրնիս վրան հանգչեցնել։

Բայց կան նաեւ ուրիշներ՝ որ մի և նոյն պարագայի մէջ կը գտնուին, ինչպէս է ոտքին շնչերակը։ Այլ երեւակայէ մէյմը որչափ տհաճելի բան կ'ըլլար՝ եթէ բռնադատուած ըլլար մէկը կօշիկը հանել՝ ոտքը բժշկին ձեռքը տալու համար։

Ասանկ չէ քնքաց շնչերակը՝ որ ականջին քովէն կ'անցնի։ Այս ետքինս կրնայ քննութեան ծառայել, և քեզի խորհուրդ կու տամ այսպիսի փորձ մը անոր վրայ ընելու, երբ ինքնիրենդ զարկդ դիտելու փորձութիւն զգաս։ Միւսմէն աւելի դիւրին է զայս գտնել, և իր զարնուածքը աւելի զգալի է։ Բայց թէպէտ և այդ ամենայն արդար

է, 'ի վերայ այսր ամենայնի բռնկի մը համար լաւագոյն է հիւանդը ձեռքէն բռնել քան թէ զլխէն: Ինչպէս կը տեսնաս այս բանը պարզաբար պատշաճութեան գործ մըն է:

Հիմա կ'ուզեմ գլխաւոր շնչերակները ճանչցնել քեզի, և հասկցնել թէ ինչ կերպով զարիւնը մարմնոյն մէջ կը բաշխեն:

Ձախակողմեան փորոքին իւրաքանչիւր անգամուն ամփոփուելովը՝ բոլոր քշուած արիւնը՝ մէկ հատիկ մեծ խողովակի մը մէջ կ'անցնի որ ալիւ կ'ըսուի: Այս արմ խողովակը նախ դէպ 'ի վեր կ'ելլէ, յետոյ ինք իր վրայ կը ծռի, և այս ծռութենէն, որ կոչուի ալիւն կ'ըսուի և եպիսկոպոսական գաւազանի կորացած ծայրին շատ նման է, թէ ալ ու թէ ձախ կողմէն ճիւղեր կ'ելլեն, որ արիւնը՝ երկու բազուկները և գլուխը կը տանին: Այս չորս ճիւղից ծայրերուն ցնցմունքներն են՝ որ կը զգանք մատով երկու դաստակաց և երկու քնքաց վրայ:

Արմը մէյ մ'որ վերին ծառայութիւնը կ'ապահովցնէ, անկէ ետեւ դէպ 'ի վար կը խոնարհի կ'իջնայ: Սակայն կրնաս ըմբռնել թէ որչափ կարեւոր բան էր որ այս մայր շնչերակը, որ բոլոր մարմնոյն սնուցիչն է, ամեն ձախորդ զիպուածէ ապահովցած ըլլար: Մէյմ'որ արմը կը տրուի՝ մահը անվրիպելի է. նոյն բանն է ինչպէս թէ զլուխդ կտրէին. անոր համար ալ լաւագոյն տեղին իրեն պահուած է, այսինքն ամենէն ապահովը: Անշուշտ գիտես թէ ինչ է այն՝ որ ողնայար և նաև ողնակաւ սիւնակ կ'ըսուի, որովհետեւ տեսակ մը սիւնակ կը նմանի, որ շատ մը մէկմէկու յարեալ պզտի ոսկրերէ ձևացած է. և այս պզտի ոսկրերը են ողունք: Շօշափէ զայն մէյ մը որ տեսնես ինչպէս ամուր է, և որչափ քիչ վտանգի մէջ այն՝ որ անոր ետեւի դին ապահովցած կը գտնուի. այսպէս ուրեմն գիտցիր որ արմին ալ տրուած պատենէն՝ այս ողնայարն է: Արմը՝ վար որ կ'իջնէ, սրտին ետեւէն կը սահի, և ողնական սիւնակին ինք-

զինքը տալով մինչև երիկամունքը վար կ'իջնայ: Հոն, ինչպէս ըսեմք, անվտանգելի է. ուստի և գրեթէ չկայ օրինակ մը՝ որ արմին վրայ վէրք մը պատմէ. անոր հասնելու համար անանկ մէկ հարուածի մը պէտք կայ, ինչպէս խաչակրաց ժամանակը կու տային, մարմինը երկու կիսելով: Արմը այն ատեն բնականապէս բոլորին կրածը կը կրէր, և զժաղզաբար՝ անոր վրայ խօսք ընել չէր ըլլար:

Սեղանը ձուկ մ'որ տեսնելու ըլլաս, խնդրէ որ քեզի մէջտեղի փուշը ցուցնեն: Այս ինքը ձկան ողնական սիւնակն է, որ քուկինիդ ալ գաղափար մը կըրնայ տալ, վասն զի մի և նոյն սկզբանը վրայ շինուած է: Փուշին երկայնութեամբը սեկակ թել մը կը տեսնես. այս թելն է արմ շնչերակը:

Արմը իր ճամբան շարունակելով ամեն դին շատ մը շնչերակներ կը բաշխէ, որ արիւնը մարմնոյն ամեն մասին մէջ կը տանին: Երիկամունքն որ կը հասնի, երկժանի մը կը ձևացնէ. երկու մեծ ճիւղ բաժնուելով նորէն իջնալը կը շարունակէ, իւրաքանչիւր ճիւղը մէյմէկ կողմը, մինչև երկու ոտից ծայրը:

Ինչպէս կը տեսնես, սիրելի դու, այս ամենը դիւրին է ըմբռնելու ու չեն մոռցուիր: Մէկ մեծ երկժանի մը՝ որուն երկու վերջաւորութիւններն ոտից ծայրը կը լմննան, իսկ իր կոթը վերէն կորած և կը ծռի. այս կորածէն չորս ճիւղ կ'ելլեն՝ որ երկու թեքեր և զլխուն երկու կէսը երթան. այս է բոլոր պատմութեան լրումը: Սակայն իրը բոլորովին տարբեր կ'ըլլար եթէ ուզենայի ճիւղերուն վրայ մանր խօսիլ:

Ասոնց նկատմամբ՝ բոլոր անցեալ, ներկայ և ապառնի ճարտարապետք իրենց պարտութիւնը կը խոստովանին:

Մարմնոյդ վրայ ինչ տեղ կ'ուզես ընտրէ և ամենէն բարակ ասեղն որ կրնաս գտնել մէջը խօթէ, այս խայթուածքէն ինչ պիտոր ելլէ:

— Շնորհակալ եմ ըրած հրաւէրքիդ. պէտք չունիմ ատանկ բան մը փորձելու որ սորվիմ թէ արիւն կ'ելլէ:

— Շատ շուտ կ'ըսես այդ բանը, օրիորդ. սակայն երբեք դու քեզի հարցուցներ ես թէ ինչ ըսել է այդ մարդուն կանխաւ գիտցածը՝ թէ ինչ և իցէ տեղ խայթելով արիւն կը հանէ։ Այդ բանը ըսել է որ մարմնոյդ վրայ չկայ և ոչ ասդի մը ծայրին լայնութեամբ տեղ մը՝ որ իր արեամբ լեցուն խողովակը չունենայ. վասն զի եթէ մէկ մըն ալ ըլլար, ասեղը առանց խողովակը պատուելու կ'անցնէր և առանց արիւն հանելու։ Եւ հիմա հաշիւ ըրէ որչափ տեղ կայ քու մարմնոյդ վրան, վերէն 'ի վար առնելով, ուր ասդի մը ծայրը կարենայ հանգչիլ. և այս ամեն կէտերը հաշուելէդ ետքը, չկարծես որ արեան խողովակներուն թիւը իմացած կ'ըլլաս։ Անոնց բաղդատելով ասեղը անձև սեպ մըն է, որ անցած ժամանակը ոչ թէ մէկ՝ այլ հազարաւոր կը պատուէ։

Ասիկայ քեզի քիչ մը դժուարին կ'երևնայ, անանկ չէ. սակայն թող ինծի որ յանդուգն ըսածս արդարացնեմ։ Ասդի մը ծայրը շատ նուրբ է. բայց այն մէկն որ առանց ակնոցի չիկրնար տեսնալ զայն, ըսել է թէ շատ պակասաւոր աչք ունի։ Արեան խողովակներուն վերջին բաժանմունքները, աշխարհիս ամենէն աղէկ աչքերը, նաև քուկիներդ ալ, կարող չեն տեսնալու, այնպէս նուրբ են։

Ատոր վրայ կը զարմանաս. բայց այս ամենը ոչ ինչ է։

Թերևս լսած ես մանրադէտ գործին, այն հրաշալի մեքենայն՝ որուն միջոցաւ առարկայք ըստ պիտոյից, հազար անգամ, հարիւր հազար անգամ, միլիոնաւոր անգամ, աւելի մեծ քան ինչ որ են՝ իրապէս կը տեսնուին։ Մանրադէտով, հարկ չկայ ըսելու, կրնան տեսնուիլ այդ խողովակները՝ որ աչքը տեսնալ չիգորեր։ Սակայն ափսոս. մի և նոյն ժամանակ այս ալ կը հասկըցուի որ ասոնք չեն ամենէն վերջի բաժանմունքները։ Այս խողովակները, որ մեզի անտեսանելի են, դարձեալ ուրիշ խողովակներու կը բաժնուին, անոնք ալ նորէն ուրիշներու, և այսպէս հետզհետէ, և վերջապէս... մարդ մանրադէտով ալ

բան չտեսնար, և 'ի վերայ այսր ամենայնի ստորաբաժանումները միշտ կը շարունակուին։

Յօժարակամ կը լսեցնէիր քու զարմանքիդ աղաղակը այն հազարաւոր խողովակաց նկատմամբ՝ որ ասեղ մը անցողաբար կը պատուէ. եթէ միլիոններ ըսած ըլլայի՝ դեռ վստահ չէի ըլլար բոլոր ճշմարտութիւնը ըսած ըլլալու։

Սակայն կրնաս ըմբռնել թէ արեան ըրած արուեստին համեմատ, եթէ մեր մարմնոյն մէջ հիւլէ մը ըլլար՝ ուր չկարենար արիւնը հասնիլ, այդ հիւլէն չէր կրնար սնանիլ. բայց ինչ կ'ըսեմ. սնանիլ. այդ անընդունելի ենթադրութիւն մըն է. այդ հիւլէն գոյութիւն ունենալ չէր կրնար, վասն զի արիւնն է որ բերեր է զամեն հիւլէները։

Արդ արեան անդգալի խողովակները, մագաղաղակ կոչած են, մազը օրինակ առնելով. վասն զի առջի գիտունները, որ և ոչ մտքերնուն կ'անցունէին այն հրաշալիքները որ մանրադէտը օր մը մեզի պիտոր յայտնէր, ուրիշ լաւագոյն բան մը չէին կրցած գրտնել անոնց նրբութեանը գաղափար մը տալու, բայց եթէ զանոնք մագիլնմանցընելով։ Թերևս մտքերնին դրած ըլլային որ անով մեծ պատիւ մը ըրած կ'ըլլային անոնց. սակայն քու խարտեաչ պզտի մազերդ, որ նաև շատ նուրբ են, մագաղաղակաց հետ որ բաղդատուին, որ քու մարմնոյդ ամեն մասանց մէջ կ'երթնեն, մալուխ են, և հաստ մալուխ, աղէկ ըմբռնէ։

Դիտէ հիմա որ այս մագաղաղակ չնչերակաց իւրաքանչիւրը, մեծերուն շարունակութիւնն ըլլալով, հարկաւորապէս կը բաղկանայ երեք միջէմէջ անցած պատեաններէ, որոնք լաւ կը տեսնուին քիչ մը մեծկակ տրամագիծ ունեցող չնչերակաց վրայ. այս պատեաններուն մէջը արիւն կայ, և այս արեանը մէջ երեսունի չափ մեզի ծանօթ գոյացութիւններ, առանց մեզի անծանօթ եղածներու վրայ խօսք ընել ուղեւ. անով կրնաս սկսիլ գաղափար մը ունենալ այն զարմանալեաց վրայ՝ որ

քու մարմնոյդ իւրաքանչիւր պզտի փըշ-
րանքի մէջ հաւաքուած են, որչափ ալ
պզտի փշրանք կարենաս երեւակայել:

Կը շարունակուի:

ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ

Ի՞նչ գեղեցիկ առաւօտ. օդ շնչելը՝
հեշտութիւն մըն է: Ի՞նչպէս կապուտ
է երկինքը, և ի՞նչպէս անուշ օդը. ի՞նչ
պիտի անուշաբոյր հոտ կ'եղլէ դար-
նանային խոտերէն ու ծաղկած ծառե-
րէն: Ի՞նչ ներդաշնակ խաղերով այն
թռչնիկը՝ սիրտը ուրախութեան սաս-
տիկ ծանրութենէն կը թեթեւցնէ:

Կան յիրաւի ամպեր, սակայն արեւուն
լոյսը ալ աւելի է. կայ ցաւ, բայց ամեն
բաժակի մէջ բալասանի կաթիլ մը խառ-
նած է: Ապականիչ հրեշտակը մեր սե-
մին վրայէն կ'անցնի. բայց և այնպէս
իր թևին աղմուկը դեռ անհետ չեղած,
փրկիչը կը հասնի:

Ահա խեղճ կոյր մը՝ որ արեւուն ջեր-
մութեամբ կը ջեռնու, և լոկի ձեռքը
երկնցընելով՝ անցւորին կը պաղատի:
Հովը անուշիկ մը անոր սպիտակափայլ
մաղերովը կը խաղայ: Խորշոմեալ գէմ-
քին վրայ ժպիտ մը կը փայլի. վասն զի
թէպէտ և աչքերը չեն տեսներ, ի վերայ
այսր ամենայնի կը զգայ որ սառեցուցիչ
ձմեռը լմնցած է, և զիտէ որ ծաղկըները
կը ծլին, որովհետեւ արեւելքի անուշ հո-
վը կու գայ, որուն յանձնած է Աստուած՝
որ չորս դին անոնց բոլոր տարածէ: Ան-
ցւորներէն ոմանք հետաքրքրութեամբ
անոր կը նային. այլք Ղևտացիին նման...
ճամբուն մէկալ կողմէն կ'անցնին...
Բայց կեցիք. ահա կնիկ մը կը մօտե-
նայ. հագուստը պարզ է ու թեւե-
րուն վրայ կողով մը կը վերցընէ: Երե-
սին վրայ բարի և գորովազուծ մօր մը
երևոյթը կը նշմարես. և շտապելով ա-
նանկ մը կ'երեցընէ՝ ինչպէս թէ կ'ա-
ճապարէ իր անպաճոյճ տնակը հասնե-
լու, որ իր ներկայութեամբը ոչ միայն
կը փառաւորի՝ այլ և կ'երջանկանայ:
Այս կնիկան համար կեանքը լի կ'երեւ-

նայ քաղցրութեամբ: Ահա տեսաւ աղ-
քատ ծերը, և աչքերը՝ անոր վզէն կա-
խուած գրուածքին վրայ կը տանի՝ ու
րուն վրայ կոյր ևս գրուած է: Ո՛հ, ի՞նչ
կ'ըլլար եթէ այս քաղցր արեւուն պայ-
ծառութիւնը, եթէ անոր գեղեցկու-
թիւնը խաւար դառնար: Ի՞նչ կ'ըլլար
եթէ իր տանը սիրելիներուն կերպա-
րանքն իր սուր աչքերէն բոլորովին
ծածկուէին: Ի՞նչ կ'ըլլար՝ եթէ և արեւուն
պայծառութեամբ լուսաւորուած եր-
կրին վրայ՝ առանց առաջնորդի մը չկա-
րենար պտըտիլ: Բայց ահա կողովը գե-
տինը կը դնէ, և արցունքը սրբելով՝
մաշած գրպանին մէջ դժուարութեամբ
շահած դրամը կը փրնտուէ. ահա ծերուն
ձեռքը կը դնէ՝ ու ցաւակցութե՛ք սրտով
զայն սեղմելով, մէկ դի կ'եղլէ կ'երթայ:

Խեղճ Բարտիմէոս. կարող չըլլայ պի-
տի երբեք այն բարերար գէմբը տեսնե-
լու՝ որ այնպէս գթով իր թշուառու-
թեանը կը ցաւակցի. սակայն սրտին
խորէն կը զգայ իր ձեռքին անանկ սըր-
տանց սեղմուիլը, և կարծես թէ արե-
ւուն նշոյլը աւելի պայծառ կը նշմարէ,
քաղցրաշունչ հովն ալ աւելի անուշ
կու գայ իրեն, այն բարեկամական ցոյ-
ցին պատճառաւ, և կենաց դառնու-
թիւնն ալ խեղճ կուրին՝ դարձեալ քաղ-
ցրութիւն կը փոխուի:

Ի՞նչպէս արագ այն նաւակն զջուրը
կը պատուէ. տես այն տղայն ալ ինչպէս
զուարթ ձեռքերը մէկմէկու կը զարնէ,
մինչդեռ ճերմակ փրփուրը երկու կողմը
կը կիսուի, ու կը քայլէ՝ ինչպէս թէ
կեանք ունենար: Նաւակին վրայ աշխա-
տութենէ յոգնած մարդիկ կան՝ որ ի-
րենց անպաճոյճ տունները կը դառնան.
դրօսասէր կանայք ալ կան՝ որ քաղ-
քին զուարճութիւններէն խոնջ իրենց
բնակարանը հասնելու կը փութան:

Այլ յոգնած դադրած կնիկ մը կամբը-
ջին վրայ վեր վար կը քայլէ. գիրկը տղայ
մըն է կը վերցընէ, անանկ հիւծեալ ու
տկար, որ եթէ սե ու խորունկ մէջը
մտած աչքերուն անդադար շարժմունք
չըլլար, պզտի դիակ մը պիտոր կարծը-
ւէր: Մայրը՝ քաղքին աղմկաւոր փողոցի